

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності,
кандидат юридичних наук, старший
дослідник
(Харківський національний
університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)

СТАН, СТРУКТУРА Й ДИНАМІКА НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено кримінологічному аналізу й опису показників наркозлочинності в Україні. Констатовано, що в Україні складається несприятлива наркотична ситуація, що є наслідком і водночас фактором напруженої криміногенної обстановки у сегменті відтворення наркозлочинності. Подальша інтерпретація числових категорій обов'язковим своїм компонентом передбачає пояснення тенденцій і закономірностей поширення злочинності, врахування яких слід покласти у підґрунтя кримінологічного прогнозу та подальшої планової кримінологічної діяльності.

Ключові слова: наркозлочинність, показники, рівень, структура, динаміка наркозлочинів.

Постановка проблеми. Кримінально-правові межі наркозлочинності є вельми широкими – вони охоплюють 16 складів злочинів, юридичні ознаки яких закріплено у статтях 305–320 КК України: від контрабанди наркотичних засобів й до незаконного публічного вживання наркотичних засобів, порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів тощо. Певна річ, необхідність наукового осмислення настільки строкатого феномену висуває на порядок денний завдання щодо формування адекватної його моделі, здатної задовольняти аналітичні вимоги у системі управління протидією злочинності. Варто усвідомлювати те, що обструкція глибинних детермінаційних зв'язків, що фундують генезу наркозлочинності, передбачає необхідність реалізації концептуально цілісного, комплексного, проактивного та системного підходу. Останній у принципі може набувати реалістичних аксіологічних обрисів виключно на підґрунті оперування надійною, прогностично придатною кримінологічною моделлю об'єкта кримінально-превентивного впливу. Отже, виникає **потреба** у виявленні, описі та поясненні проявів наркозлочинів, візуалізації

їх інтеграційних зв'язків у межах моделювання цілісного феномену наркозлочинності.

У кримінології таке моделювання узвичаєно здійснювати з використанням гносеологічних операцій, що становлять зміст процесу й результату кримінологічної характеристики того чи іншого виду злочинності через установлення відповідних кількісних і якісних показників стану кримінальної активності. Створювана при цьому модель, належачи до класу інформаційних, ідеальних, є лише структуралістським, багато в чому синтетичним вимірюванням окремого фрагменту соціальної дійсності. Його гносеологічна цілісність, а також адекватна об'єктивованість у розрізі прикладних кримінально-превентивних завдань вимагають одночасного застосування методології деконструктивізму та притаманного їй постемпіризму. Саме останній формує широку панораму феномену наркозлочинності на протигагу спробам його осягнення на основі раціоналістичного «погляду з кута», властивого позитивізму, що успішно застосовувався наукою модерну, однак є суттєво дисфункційним в умовах дослідження постмодерного суспільства. Наркозлочинність, так само як і інші прояви соціальності й девіантності, багато в чому є продуктом екстеріоризації, загальнолюдської рекурсії, предметно специфічним контекстом однієї з деструктивних антропологічних констант.

Вважаємо такі методологічні ремарки важливими; їх урахування накладає обмеження на числову, емпіричну складову відповідної інформаційної моделі, наділяє її лише індикативним, сигнальним значенням. Її аналіз та узагальнення можуть бути використані у дослідженні тенденцій наркозлочинності виключно у поєднанні з розумінням її сутнісної основи як практик, які, з одного боку, є проявом безвідповідальної свободи чи сваволі, з іншого ж – антигуманістичною експансією, специфічною формою агресії, що виражається у «заїданні чужого віку» у соціально дезорієнтованих умовах пришвидшення часу. Тим не менш, саме ця емпірична складова є хоча й не вельми надійним, проте безальтернативним і цілком реальним (хоча б через те, що віддзеркалює фіксовану ретроспективу, статистичний фактаж) підґрунтям аналізу у не надто реальному просторі кримінальності.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись безпосередньо до опису й пояснення кількісних показників наркозлочинності в Україні, варто відзначити збереження її високого рівня протягом останніх років, хоча й із вираженою тенденцією до його зниження. Так, якщо у 2004 р. було зареєстровано 65 734 злочини, передбачені статтями. 305–320 КК України, у 2012 р. – вже 45 322, а у 2018 р. – 26 330 (див. діаграму 1). При цьому варто говорити про істотне скорочення показників не на 16-річному відтинку часу, який аналізувався, а за десятиріччя, тобто з 2009 р. Також примітним є і те, що таке скорочення у найбільш загальних рисах у цілому дублюється й у відносних показниках індексу злочинної інтенсивності, хоча і з певними особливостями. Зокрема, у 2006 та 2008 роках, коли рівень наркозлочинності хоча й незначно, проте знижувався, індекс злочинної

інтенсивності демонстрував зростання. Це свідчить про те, що у вказані роки зниження абсолютних показників було детерміноване виключно демографічними чинниками, природнім негативним приростом населення, включно з фактором міграції. Реального покращення криміногенної обстановки за досліджуваним параметром не відбулося.

Діаграма 1

**Графічне зображення динаміки наркозлочинності в Україні
(2002–2018 рр.)**

Звернуто увагу на те, що генеральний, статистично негативний тренд до зниження рівня наркозлочинності структурно-динамічно не є однорідним, що дає підстави для виділення семи періодів, різних за своєю тривалістю та факторами формування динамічної картини кримінальної активності:

– період адаптації (2002–2003 р.), для якого характерним є незначне скорочення рівня наркозлочинності, не востанню чергу пов'язане з розгортанням оперативно-службової діяльності правоохоронних органів в умовах дії КК України, що набув чинності 01.09.2001 р.; абсолютний приріст у 2003 р. становив мінус 650 злочинів, темп зростання – 0,988, темп приросту – мінус 1,2 %; абсолютний приріст індексу наркозлочинної інтенсивності у 2003 р. склав мінус 0,3, темп зростання – 0,998, а темп приросту – -0,2 %;

– період інтенсифікації, який припав на 2004 р. та вирізняється значним, темпорально різким зростанням рівня зареєстрованих наркозлочинів: абсолютний приріст, розрахований базисним методом, склав близько 7,6 тис. злочинів, ланцюговим – 8,3 тис., темпи зростання становили 1,131 та 1,115, а темпи приросту – 13,1 % й 14,5 % за базисним і ланцюговим методами обчислення відповідно;

– період стабілізації (2005–2008 рр.) – етап, який практично збігся з періодом відносної політичної стабільності, під час нього фіксується зниження абсолютного приросту, розрахованого базисним методом з 6,9 тис. злочинів у 2005 р. до 5,6 тис. злочинів у 2008 р., проте пікові значення абсолютного приросту, розрахованого ланцюговим способом, є незначними, вони припадають на 2005 і 2007 рр. та складають -0,7 та -0,8 тис. злочинів відповідно, максимальні ж негативні темпи приросту, розраховані ланцюговим методом, також припали на 2005 та 2007 рр. і склали -1,1 і -1,2 %;

– період тенденційного зниження (2009–2010 рр.), що припадає на поєднання соціодеструктивних інституціональних збоїв економічної та політичної систем, зумовлених відповідними фінансовою (загальносвітовою) та політичною кризами, які опосередковано, через корупційні інститути, віднайшли свою проекцію у площині правоохоронної діяльності; у 2009 р. вперше з 2002 р. зафіксовано негативний абсолютний приріст, розрахований базисним способом, який склав -0,5 тис. злочинів, натомість у показниках індексу злочинної інтенсивності аналогічна динаміка не відобразилась (відповідний відносний показник склав +5); відбулось істотне зниження темпів приросту як за рівнем, так і за індексом злочинної інтенсивності, які склали -0,9 % та 4,1 % відповідно;

– перша хвиля деінтенсифікації наркозлочинності (2011–2013 рр.), яка характеризується наростанням темпів зростання й приросту до найвищих із негативним значенням показників за весь аналізований період; абсолютний приріст, розрахований ланцюговим способом, склав рекордні -12,1 тис. злочинів у 2013 р., так само темпи зростання та приросту, розраховані в указаний спосіб, у 2013 р. продемонстрували своє значення на мінімальних позначках у 0,733 та -26,7 % відповідно;

– друга хвиля деінтенсифікації наркозлочинності (2014–2016 рр.), що репрезентує продовження тенденції до істотного зниження її рівня, зокрема у 2016 р. був досягнутий історичний мінімум рівня у 22 217 злочинів; абсолютний приріст рівня, розрахований базисним способом по відношенню до 2002 р., становив -61,8 %, абсолютний приріст індексу злочинної інтенсивності, розрахований базисним способом, дорівнює -68,5 злочинів на 100 тис. населення; темп зростання становив 0,431, темп приросту – -65,9 %, ці ж показники, розраховані ланцюговим способом, були такими: абсолютний приріст – -7, темп зростання – 0,881, а темп приросту – -11,9 %;

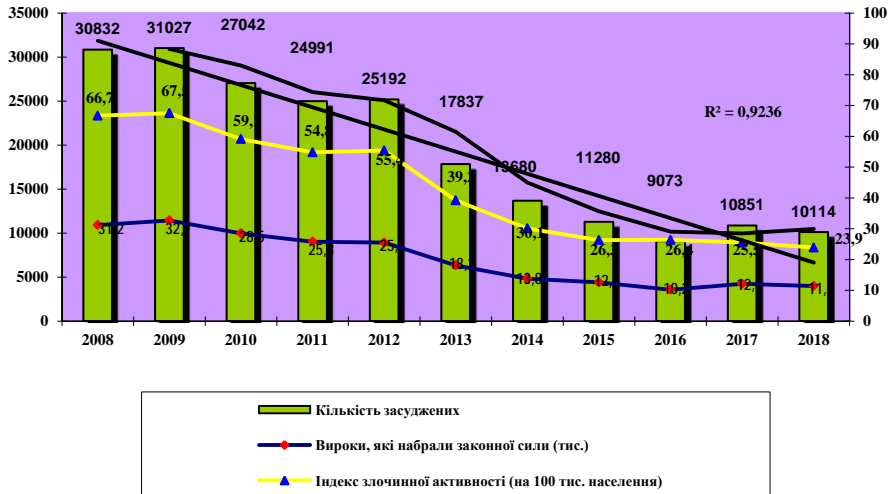
– період нестабільності, відсутності вираженої тенденції (2017–2018 рр.) – у 2017 р. рівень зареєстрованої наркозлочинності дещо зріс, досягнувши позначки у 27 912 злочинів, у 2018 р. знову знизився більш ніж на півтори тисячі й продемонстрував значення 26 330 злочинів.

Динаміка судимості практично повністю повторює основні статистичні закономірності відтворення наркозлочинності, що є в цілому закономірним з огляду на специфіку способів і механізмів учинення цих злочинів, їх документування та процесуального доказування, яке не

відрізняється складністю (див. діаграму 2). Ця ж обставина впливає і на рівень розкриття наркозлочинів. Так, наприклад, якщо у 2005 р. було розкрито 67 % усіх злочинів досліджуваної категорії, у 2006 р. – 65,8 %, у 2010 р. – 65,9 %, то у 2018 р. – 63 %.

Діаграма 2

Графічне зображення рівня і динаміки судимості за наркозлочини (2008*-2018 рр.)

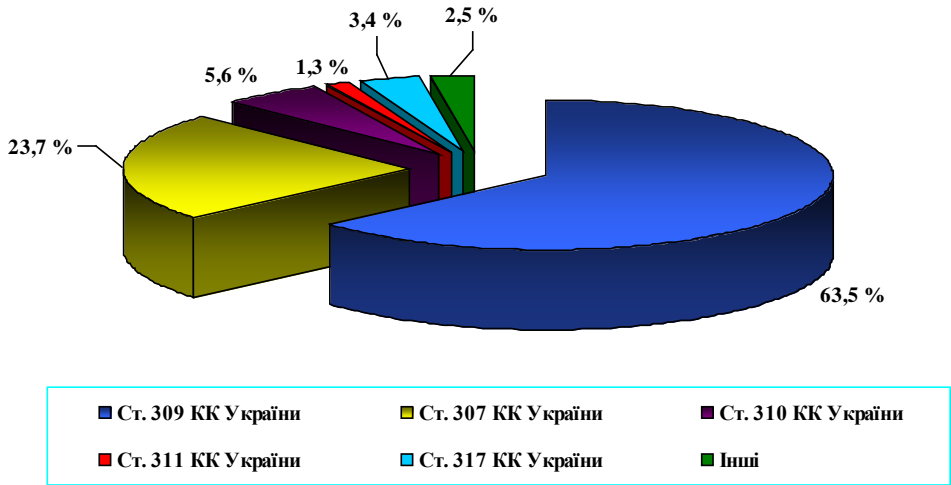
Латентність наркозлочинності демонструє яскраво виражені зворотні тенденції. у період після 2012 р. латентизація сягає свого максимуму, що виражається через співвідношення кількості офіційно зареєстрованих наркозлочинів до кількості зареєстрованих наркозалежних за усередненими даними 2012–2018 рр. як 0,6 : 1. За десять останніх років рівень латентної наркозлочинності порівняно з періодом 2003–2007 рр. зріс щонайменше на 90 %. Абсолютно латентною залишається наркоситуація на тимчасово окупованих територіях АРК і в окремих районах Донецької та Луганської областей.

У структурі наркозлочинності суттєво переважають злочини, передбачені статтями 307 і 309 КК України, на які сукупно припадає близько 87,2 %. Далі йдуть: ст. 310 КК України – 5,6 %, ст. 317 КК України – 3,4 % (із них організація місць виробництва або виготовлення наркотичних засобів – 26,4 %), ст. 311 КК України – 1,3 %, ст. 305 КК України – 0,9 %, ст. 315 КК України – 0,6 %, ст. 320 КК України – 0,4 %, ст. 313 КК України – 0,2 %, ст. 306 КК України – 0,1 %, ст.ст. 308 та 318 КК України – по 0,09 %, ст.ст. 316 та 319 КК України – по 0,04 %, ст.ст. 312 та 314 КК України – по 0,02 %.

* Доступні для опрацювання узагальнення статистичної інформації про стан судимості в державі Державна судова адміністрація України здійснює з 2008 р.

Діаграма 3

Графічне зображення кримінально-правової структури наркозлочинності в Україні (2013–2018 рр.)

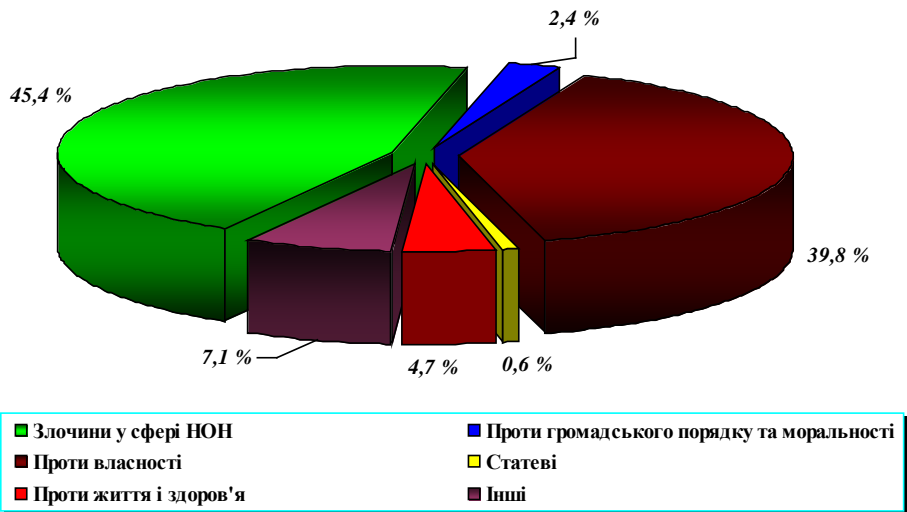

За ступенем тяжкості в структурі наркозлочинності в Україні переважають злочини середньої тяжкості. Усереднене значення їх питомої ваги становить 70,1 %. Практично кожен п'ятий (21,9 %) наркозлочин є тяжким. Злочини невеликої тяжкості складають 4,9 %, особливо тяжкі – 3,1 %.

Аналогічної властивості реєстраційно-негативні структурні зміни наркозлочинності спостерігаються і за ознакою групової злочинної діяльності. Зокрема, у 2018 р. лише 3,4 % усіх наркозлочинів можна віднести до вказаної категорії, при цьому групою осіб вчинено 2,7 % наркозлочинів, а організованими групами чи злочинними організаціями – тільки 0,7 %.

Звертає на себе увагу й вельми значна частка рецидиву в структурі наркозлочинності. Питома вага кримінологічного рецидиву складає 43,5 %. Поряд із цим вельми значним є відсоток і тих, хто вчиняє наркозлочини, маючи не зняту або непогашену судимість. До цієї категорії належить кожен четвертий злочинець (26,9 %). Приблизно 45,5 % припадає на спеціальний рецидив або повторність наркозлочинів. Другу позицію в структурі предикатної злочинної поведінки цілком закономірно й очікувано займають злочини проти власності. Далі за ранжиром у структурі рецидивної наркозлочинності розташувались такі групи злочинів: проти життя та здоров'я (4,7 %), проти громадського порядку та моральності (2,4 %), проти статевої свободи та статевої недоторканості (0,6 %). Узагальнена категорія «інші» складає 7,1 %.

Графічне зображення кримінально-правової структури рецидивної наркозлочинності в Україні (2013–2018 рр.)

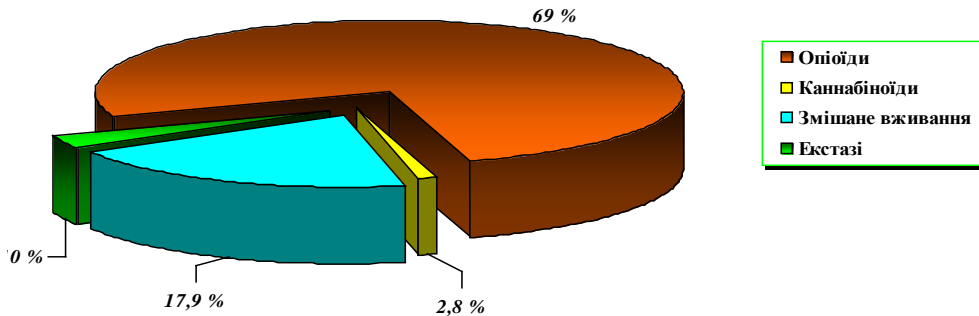

Дотичним до цієї проблематики є і ювенальний сегмент кримінологічної політики держави. Фіксується недопустиме викривлення пріоритетів в оперативно-службовій діяльності Національної поліції, що має своїм наслідком послаблення як профілактичної, так і юрисдикційної практики щодо виявлення та припинення злочинів неповнолітніх, фактів втягнення їх у злочинну діяльність, а також увживання наркотичних засобів і психотропних речовин. Так, якщо у 2008 р. серед усіх осіб, які вчинили злочини у вказаній сфері, неповнолітні склали 2 %, то у 2012 р. – 1,8 %, у 2015 р. – 1,4 %, а у 2018 р. – 0,9 %.

За критерієм предмету злочину структура наркозлочинності є неоднорідною. За узагальненими даними 2013–2018 рр. найбільшу питому вагу складають наркотичні засоби (81 %) та прекурсори (17,8 %). Психотропні речовини займають лише 1,1 %.

Серед видів наркотичних засобів, що вилучаються з незаконного обігу, найчастіше й у найбільших обсягах вилучається каннабіс (марихуана). Так, за 2016 р. із незаконного обігу вилучено майже 1 800 000 г наркотичних засобів і психотропних речовин, з яких 1 400 000 г марихуани, 338 000 г макової соломи, 19 000 г кокаїну, 18 000 г амфетаміну, 10 200 г опію, 3 400 г метадону, 5 500 г МДМА (екстазі) та інші. Близько 69 % наркозалежних, що перебувають на обліку, ін'єкційно вживають опіоїди (в тому числі і їх замінники – трамадол, коаксил), ще близько 10 % – каннабіноїди, 2,8 % – екстазі, 0,3 % – галюциногени, 17,9 % – по кілька різних наркотичних засобів.

Графічне зображення структури немедичного вживання наркотичних засобів за їх видами (2013–2018 рр.)

Як за абсолютними, так і за відносними показниками найбільш криміногенно несприятливими (індекс злочинної інтенсивності коливається в діапазоні 50–100 злочинів на 100 тис. населення) лишаються Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська й Київська області та м. Київ. Найнижчі показники індексу наркозлочинної інтенсивності (не вищі за 20 злочинів на 100 тис. населення) є характерними для західного регіону – Закарпатської, Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської, Волинської та Чернівецької областей. При цьому найбільш сприятлива криміногенна обстановка фіксується в Івано-Франківській і Чернівецькій областях.

Висновки. в Україні складається несприятлива наркотична ситуація, що є наслідком і водночас фактором напруженої криміногенної обстановки у сегменті відтворення наркозлочинності. Остання перебуває переважно «в тіні», залишається поза фокусом державного обструктивного та кримінально-превентивного впливу, що формує каскад загроз національній безпеці, підриває й без того не надто міцне здоров'я населення та майбутніх поколінь. Втім, урахування такого стану у його статистиці ще недостатньо для розробки адекватних, а головне – проактивних контрзаходів у межах стратегії протидії наркозлочинності в Україні. Статистична модель злочинності без якісної її інтерпретації сама по собі навряд чи може бути достатньою мірою корисною у справі протидії злочинності. Належна ж інтерпретація числових категорій обов'язковим своїм компонентом передбачає виділення, опис та пояснення тенденцій і закономірностей поширення злочинності, врахування яких слід покласти у підґрунтя кримінологічного прогнозу та подальшої планової кримінологічної діяльності.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2019.

Евгения Алексеевна ГЛАДКОВА,

кандидат юридических наук, старший исследователь

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков)

СОСТОЯНИЕ, СТРУКТУРА И ДИНАМИКА НАРКОПРЕСТУПНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена криминологическому анализу и описанию показателей наркопреступности в Украине. Констатировано, что в Украине складывается неблагоприятная наркотическая ситуация, что является следствием и одновременно фактором напряженной криминогенной обстановки в сегменте воспроизводства наркопреступности. Дальнейшая интерпретация числовых показателей обязательным своим компонентом предполагает объяснение тенденций и закономерностей распространения преступности, учет которых должен быть положен в основу криминологического прогноза и дальнейшей плановой криминологической деятельности.

Ключевые слова: наркопреступность, показатели, уровень, структура, динамика наркопреступлений.

Yevheniia O. HLADKOVA,

Ph. D. in Law, senior researcher

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

STATE, STRUCTURE AND DYNAMICS OF DRUG CRIME IN UKRAINE

The article is focused on criminological analysis and description of indicators of drug crime in Ukraine. It is stated that the narcotic situation is unfavorable in Ukraine, which is a consequence and, at the same time, a factor of a tense criminal situation in the segment of reproduction of drug crime. Further interpretation of numerical categories by its obligatory component implies an explanation of the tendencies, patterns of the spread of crime, which should be taken into account as the basis of the criminological forecast and the subsequent planned criminological activity.

Key words: drug crime, indicators, level, structure, dynamics of drug-related crimes.